

Філософи світової слави і трагічної долі

Флоренський Павло Олександрович (1882-1937)

Павло Олександрович Флоренський був видатним математиком, філософом, богословом, мистецтвознавцем, прозаїком, інженером, лінгвістом і мислителем державного масштабу. Доля підготувала йому світову славу і трагічне життя. Після нього залишилися праці народжені його могутнім розумом.

Павло Олександрович Флоренський народився 9 січня 1882 року поблизу містечка Євлах Єлізаветпольської губернії (нині Азербайджан). Він був першою дитиною в родині. Його батько, Олександр Іванович, син лікаря, росіянин, займав посаду інженера-шляховика, який будував Закавказьку залізницю. Мати, Ольга Павлівна (вірменське ім'я -

Соломія), належала до давнього вірменського роду, що оселився на Грузинській землі. У період народження і дитинства сина батько займався будівництвом однієї з ділянок залізниці, і жити доводилося у товарних вагонах, для комфорту оббитих килимами. Восени 1882 р. сім'я Флоренських переїхала в Тифліс.

Подружжя, незважаючи на взаємну любов, дотримувалися різних віросповідань (Ольга Павлівна була послідовницею вірмено-григоріанського

релігійного спрямування). Відповідно до волі батька, первісток був хрещений у Православній церкві. Ім'я Павло дали йому на честь святого апостола Павла.

Сім'я Флоренських, де крім старшої дитини виховувалося ще шість дітей, не відрізнялася суворим християнським укладом, не мала звичаю регулярно відвідувати храмові богослужіння. У дитинстві майбутній священик нічого не знав про релігію і навіть не вмів хреститися. Батьки Флоренського уникали конфесійних суперечок. Жили досить замкнутим життям. Гості турбували їх вкрай рідко. Батьки охоче займалися вихованням і освітою своїх дітей, але оскільки в будинку Флоренських було безліч книг, то Павло мав всі можливості займатися самоосвітою.

Згадуючи про свої ранні роки, Павло Флоренський напише, що з дитинства мав схильність помічати і аналізувати все незвичайне, що виходить за рамки буденного життя. У всьому він був схильний бачити приховані прояви «духовності буття і безсмертя». Що стосується останнього, то сама думка про нього сприймалася як щось природне і не підлягала сумніву. За власним визнанням вченого, саме дитячі спостереження згодом лягли в основу його релігійно-філософських переконань.

Вступив до гімназії Павло, завдяки здібностям і старанності, швидко увійшов до числа перших учнів. Згадуючи про роки учнівства, Флоренський

писав: «Пристрасть до знань поглинала всю мою увагу і час». Переважно він займався фізикою і спостереженням природи.

Наприкінці гімназичного курсу, влітку 1899 р., Флоренський пережив духовну кризу. Відкрилася обмеженість і відносність фізичного знання, вперше він замислився про істину абсолютну і цілісну. У сімнадцятирічному віці, Павло всерйоз усвідомив, що без віри, без тих вищих знань, що викладено в надприродному одкровенні, істину не збагнути. Якось вночі, під час сну, він, раптом, відчув себе немов би заживо похованим в рудниках, відчув неможливість вийти з темряви. Це відчуття тривало до тих пір, поки якийсь таємничий промінь не приніс йому імені «Бог». Павло сприйняв нічне

явище як вказівку, що порятунок - в служінні Богові. Інший загадковий випадок стався дещо пізніше, тоді він був розбуджений силою якогось незвичайного духовного поштовху. Вискочивши від несподіванки у двір, почув звук гучного голосу, який двічі вимовив його ім'я.

Батьки наполягли на продовженні освіти, і в 1900 р. Флоренський вступив на фізико-математичний факультет Московського університету. Крім занять математикою Флоренський слухав лекції на історико-філологічному факультеті, самостійно вивчав історію мистецтва. Але кар'єра математика не приваблювала молодого мислителя. Павло був істинно релігійною людиною, тому в 1904 р. після закінчення університету його відвідують думки про прийняття чернечого постригу. Однак його духовний батько не благословив на цей шлях. За порадою єпископа Антонія (Флоренсова), він вступив до Московської духовної академії. Роки навчання в академії - це час становлення Флоренського як релігійного філософа. У 1908 р., успішно закінчивши навчання, Павло залишився в академії викладачем філософії.

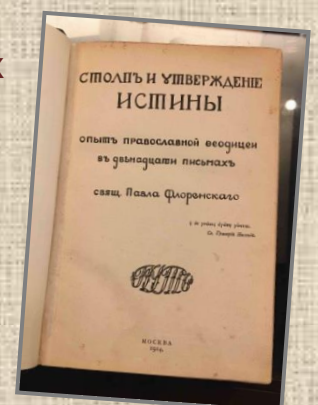

Павло Флоренський не залишав думок про чернечий постриг, але його духовний батько навідріз відмовлявся дати йому відповідне благословення. Разом з тим, позашлюбний стан ускладнював для Павла і шлях до священства, про що він теж замислювався. І ось, доля звела його з дівчиною із селянської родини, Гіацинтовою Ганною Михайлівною, яка відрізнялася скромністю і простотою вдачі. У 1910 р. Флоренський уклав з нею шлюб. Сім'я виховувала п'ятьох дітей.

У 1911 р. Павло Флоренський був висвячений в сан диякона, а потім - в сан священника. Він почав служити в Сергієво-Посадській церкві притулку сестер милосердя Червоного Хреста. У 1912 р. його призначили редактором журналу «Богословський вісник», а у 1914 р. Флоренський став магістром богослов'я і професором академії.

У 1908-1919 рр. Флоренський написав низку цікавих творів з історії філософії, культури і релігії. Головною з його робіт стала двотомна праця «Стовп і утвердження істини», що вийшла в 1914 р. Ця книга одразу ж здобула популярність, а Павло Флоренський став шануватися як великий релігійний мислитель.

Революція 1917 р. не стала несподіваною для Флоренського. Більш того, він багато писав про глибоку кризу буржуазної цивілізації, часто говорив про насування катастрофи звичних підвалин життя. Але в той час, коли вся країна марила революцією, і в церковних колах виникали одна за іншою церковно-політичні організації, Павло залишався їм чужий. Голос вічності звучав для нього сильніше голосу сучасності.

Флоренський не збирався виїжджати з Росії, хоча на Заході його чекала блискуча наукова кар'єра і, ймовірно, світова слава. Він був одним з перших серед осіб духовного звання, хто, служачи церкві, став працювати в радянських установах. Ніколи при цьому Флоренський не зраджував ні своїм переконанням, ні священному сану.

В 1917 р. Флоренського відсторонили від редагування журналу, а в 1918 р. була закрита Московська Духовна Академія. У 1921 р. за розпорядженням радянської влади був закритий і Сергієво-Посадський храм, в якому служив Флоренський. Але, як не дивно, саме перші роки революційної смути виявилися дуже плідними

для російського мислителя. Позбавлений можливості виконувати священницькі обов'язки, Павло Флоренський одночасно займається різноманітними справами. З жовтня 1918 р. він - член Комісії з охорони пам'яток мистецтва та старовини Троїце-Сергієвої лаври. З травня 1920 р. бере участь у роботі візантійської секції Московського інституту історико-художніх вишукувань та музеєзнавства. У тому ж році Флоренський почав дослідницьку роботу в Главелектро ВРНГ РСФСР (Вища Рада Народного Господарства) і, одночасно, створив і очолив лабораторію в Державному експериментальному електротехнічному інституті. Флоренський брав участь у реалізації плану ГОЕЛПРО, для якого розробив спеціальні ізоляційні матеріали, в 1924 р. він випустив у світ велику монографію про

діелектрики. З 1921 по 1924 рр. Флоренський був професором на друковано-графічному факультеті ВХУТЕМАСа. На початку двадцятих років він пише і публікує роботи з електротехніки, мистецтвознавства, музейної справи. Але головними залишаються його заняття філософією і богослов'ям - «Нариси

філософії культу» (1918 р.), «Іконостаз» (1922 р.) і, що залишилась незакінченою, праця «У вододілів думки». А в роботі «Уявності в геометрії» (1922 р.) Павло Флоренський назвав свою філософію

«конкретною метафізикою».

Переломний момент в його житті настав у 1928 р. Вчений був засланий у Нижній Новгород, але незабаром повернутий і відновлений на посаді за клопотанням К. П. Пешкової (дружини М. Горького). До початку тридцятих років відноситься період цькування вченого в радянських друкованих виданнях. У лютому 1933 р. він був заарештований і через п'ять місяців, рішенням суду, засуджений до десяти років позбавлення волі за сумнозвісною п'ятдесят восьмою статтею.

Місцем, де він мав відбувати термін покарання, був призначений табір в Східному Сибірі, названий як би в знуцання над ув'язненими «Вільним». Тут, за колючим дротом, був створений науковий відділ управління БУМЛАГа. Працювали в ньому вчені, що опинилися в ув'язненні, як і тисячі інших радянських людей, в цю безжальну епоху сталінських репресій. Разом з ними вів наукову роботу і ув'язнений Павло Флоренський.

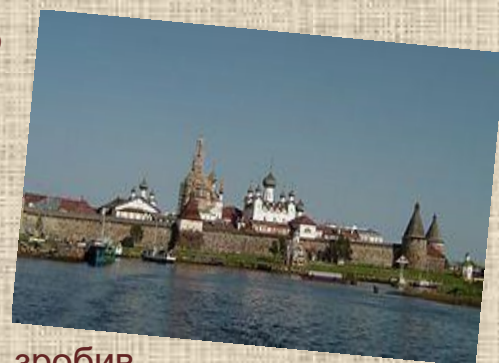

У лютому 1934 р. його переводять в інший табір, що знаходився в Сковородіно. Тут розташовувалася мерзлотна станція, на

якій велися наукові роботи з вивчення вічної мерзлоти. Флоренський написав кілька наукових праць, у яких розглядалися питання, пов'язані з будівництвом на вічній мерзлоті.

В кінці липня 1934 р. до Павла Флоренського змогли приїхати дружина Ганна Михайлівна з молодшими дітьми Ольгою, Михайлом і Марією (в цей час старші сини Василь і Кирило були у геологічних експедиціях). Це останнє побачення Флоренського з сім'єю відбулося завдяки допомозі К. П. Пешкової.

У серпні 1934 р. Флоренського несподівано помістили в табірний ізолятор, а через місяць відправили зі спецконвоем в Соловецький табір особливого призначення. І тут він займався науковою роботою. Досліджуючи процес добування йоду з морських водоростей, вчений зробив більше десяти запатентованих наукових відкриттів. Уже тоді він визначив лікувальні властивості йоду, визначивши можливість його прийому всередину з молоком. У 1986 році цей еліксир відкривався знову для лікування постраждалих під час Чорнобильської катастрофи.

У листопаді 1937 р. рішенням Особливої трійки НКВС Флоренський був засуджений до смерті. Точна дата смерті невідома. Дата 15 грудня 1943 року, зазначена в повідомленні, висланому родичам, була помилковою. Похований цей видатний діяч російської науки у спільній могилі вбитих НКВС під Ленінградом. В одному зі своїх останніх листів він з гіркотою писав, що істина полягає в тому, що за все, що даєш світу хорошого, чекає розплата у вигляді страждань і гонінь. Цікавий факт - у день розстрілу богослова, ув'язнені Соловків встали на коліна, віддаючи шану великій людині. За відведені йому 55 років Флоренський написав безліч релігійно-філософських, наукових і поетичних творів, захоплювався фізикою, математикою, мистецтвознавством і музейною справою, був знайомий з Андрієм Білим, Валерієм Брюсовим, Дмитром Мережковським, Олександром Блоком і Василем Розановим. Наукову

діяльність Флоренського підтримував Лев Троцький, що, можливо, і зіграло фатальну роль у його долі.

Павло Флоренський, незважаючи на своє ув'язнення, обмеження в свободі творити, майже реалізував себе, причому у всіх головних вимірах: він геніальний творець, ідеальний люблячий батько, він священник-мученик, розстріляний на Соловках незрозуміло за що. По достатку творчих задумів, навіть втрачених, загублених, певною мірою здійснених, його порівнюють з Леонардо да Вінчі, лише з тією різницею, що Леонардо завершив свій життєвий шлях в пошані і славі, а ми не знаємо навіть могили генія.

Ільїн Іван Олександрович (1883-1954)

Іван Олександрович Ільїн, російський релігійний філософ, правознавець, публіцист. Активний противник більшовизму, ідеолог Білого руху. Народився 28 березня 1883 року в дворянській родині Олександра Івановича Ільїна та Катерини Юліївни Швейкерт. Він був третім сином в сім'ї. Старші брати - Олексій і Олександр - були юристами. Його дід будував Великий Кремлівський

Палац, був його доглядачем і комендантом; хресним його батька був імператор Олександр II. Дід по матері - лікар Ю. Ш. фон Штадіон емігрував до Росії з Німеччини в 1830-х рр. Батьки Ільїна були глибоко релігійними людьми, що істотно вплинуло на формування і розвиток його світогляду.

Вчився Іван Ільїн у Московській гімназії. В спогадах однокласника, Ільїн був «світлий блондин, майже рудий, сухопарий і довгоногий; він відмінно вчився... але, окрім гучного голосу і широкої невимушеної жестикуляції, він тоді як ніби нічим не виділявся. Навіть товариші його не передбачали, що його спеціальністю може стати і стала — філософія».

У 1901 р. він закінчив гімназію із золотою медаллю, отримавши прекрасну класичну освіту, зокрема знання кількох мов: церковнослов'янської, латинської, грецької, французької, німецької та вступив на юридичний факультет Московського університету, де викладали видатні професори П.І Новгородцев і князь Є. Н Трубецькой. Ільїн увійшов в наукову школу Новгородцева, чії лекції з історії філософії залишили глибокий слід в його свідомості. Про це свідчать його кандидатські твори - ідеальна держава Платона і вчення Канта про «річ в собі».

Після закінчення університету Ільїн був удостоєний диплома першого ступеня, а у вересні 1906 р. на засіданні юридичного факультету за пропозицією князя Трубецького він був залишений при університеті для підготовки до професорського звання.

В цьому ж році (1906) Іван Ільїн одружився на Наталії Миколаївні Вокач. Ця дивовижна жінка, яка займалася філософією, мистецтвом, пізніше історією, була духовно близька Ільїну. Молода пара жила на гроші, зароблені перекладом. Ні він, ні вона не хотіли витратити час, який цілком віддавали філософії. Зв'язали себе залізною аскезою - все точно розраховано, аж до того, скільки грошей можна витратити в місяць на

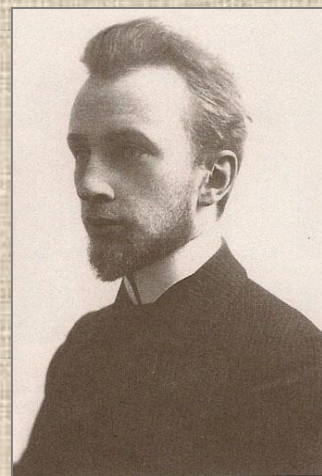
візника. Концерти, театр під заборобою, хоча Ільїн пристрасно любив музику і художній театр. Квартира, дві маленькі кімнати, блищала чистотою - заслуга Наталії, дружини.

У 1909 р. Ільїн отримав звання приват-доцента, після чого більше 10 років викладав у Московському університеті.

З 1910 р він став членом Московського психологічного товариства. У «Питаннях філософії та психології» друкує першу наукову роботу «Поняття права і сили».

Взимку разом з дружиною їде на два роки за кордон в наукове відрядження (Німеччина, Італія, Франція), працює в університетах Гейдельберга, Фрейбурга, Берліна і Геттінгена, в Парижі і знову в Берліні.

У 1911 р. виходить у світ його праця «Ідея особистості в навчанні Штирнера. Досвід по історії індивідуалізму», здаються в набір «Поняття права і сили» (німецькою мовою, з додатковими коментарями для Берлінського видавництва). Починає працювати над статтею «Про люб'язності», яка згодом стає знаменитою. Двічі переробляє її, скорочує, залишаючи за бортом величезну кількість цінного матеріалу.

Влітку того ж року він часто спілкується з філософом Гуссерлем, осягаючи його феноменологічний метод. Виношує він і нове есе - «Про вульгарності». «Іноді, - пише він, - смакуючи, ляскаю зубами від письменницького апетиту. Взагалі обмірковую і задумую так багато, що в хвилини втоми або занепаду здаюся собі дурнем». Часом перенапруження в роботі межує зі зривом: «Я тепер нічого не пишу, в мовчанні є своя краса, свій відпочинок, своя спокійна глибина».

За кордоном Ільїни не лише вчать, але і подорожують, і відпочивають - побували в Італії (Флоренція), відвідали в Німеччині місто Кассель, де «багато

Рембрандта», їдуть потім через Кельн, Майну, Страсбург до Швейцарії, проводять тиждень в горах і потім «осідають» на три тижні в Бретані біля океану. «Я радію, - пише Ільїн, - сильно океану. Не знаю, можливо, і справді «все - з води». Я побачив море вперше у Венеції і після двох годин спілкування з ним важко було йти. Тоді ми і вирішили поїхати неодмінно на океан, він повинен знати якусь давню, першу мудрість, і певні сумніви повинні бути стерті їм. Є межі, в яких «не можна» і «неминуче» повинні втрачати свою непереносимість».

Після повернення до Москви Ільїн продовжує роботу в університеті. Починають виходити його філософські роботи, у тому числі монографія про філософію Гегеля. Книга про Гегеля прославилась Ільїна як філософа. Автор продемонстрував в ній чудове знання і глибоке розуміння складного тексту. Ерудиція його бездоганна, а самостійний хід думок оригінальний і цікавий.

В ці роки у Ільїна зав'язується віддана дружба з композитором Миколою Метнером. Він дуже любив його музику, йому присвятив, до речі, «Духовний сенс війни», а пізніше — статтю «Що таке художність». Зі старшим братом Миколи, Емілієм Метнером, Ільїни навіть поріднилися - стали хресними його сина.

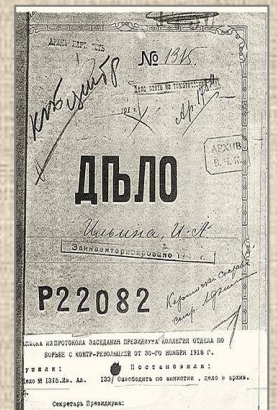
Після лютневої революції 1917 р. Ільїн з кабінетного вченого перетворюється на активного політика, ідеолога правої справи. Влітку він публікує в видавництвах «Народна свобода» і «Народне право» п'ять невеликих брошур зі злободенних питань.

Відразу ж після жовтневого перевороту Ільїн почав боротьбу з новою владою. У квітні 1918 р. був вперше заарештований за підозрою в участі в організації «Добровольча армія», незабаром був амністований і відпущений на свободу. Величезне значення у звільненні Ільїна зіграло те, що на його захист

дружно виступили чільні представники вітчизняної науки. Багато вчених навіть запропонували піти в заручники на той час, коли Ільїн захищатиме дисертацію. 18 травня того ж року Ільїн захистив магістерську дисертацію «Філософія Гегеля як вчення про конкретність Бога і людини». Оponentами на захисті виступили Є. Н. Трубецькой та П. І. Новгородцев. Останній приїхав на захист, ризикуючи свободою. Напередодні у нього був обшук, і в будь-який момент могли його заарештувати. Захист пройшов на високому рівні, і Вчена рада одногосно проголосувала про присудження Ільїну ступеня доктора державних наук і одночасно звання професора.

Ільїн працював в Московському університеті, в Московському комерційному, філософсько-дослідному інститутах. Крім викладацької діяльності він займався перекладами, виступав з доповідями в психологічному товаристві, головою якого його обрали після смерті професора Л. М. Лопатіна.

4 вересня 1922 р. Ільїн був заарештований більшовиками в шостий раз, допитаний і негайно судимий. За антирадянську діяльність його, разом з іншими вченими, філософами і літераторами, вислали до Німеччини.

У 1922-1938 рр. Ільїн жив у Берліні, працюючи в Російському Науковому інституті. Активний ідеолог Білого руху, він виступає з численними лекціями в

містах Німеччини, Франції, Швейцарії, Чехословаччини, Югославії та Латвії, займається видавничою діяльністю. Його основною темою стає аналіз духовної сутності революційної катастрофи і духовне відродження Росії. Бурхливу і

гарячу полеміку викликала його книга «Про опір злу силою». У 1927-1930 рр. редагує і видає «Російський дзвін» - журнал «російської вольової ідеї». З 1925р. за кордоном починають виходити його великі філософські праці: «Релігійний сенс філософії», «Про опір злу силою», «Шляхи духовного оновлення», та інші.

Після приходу нацистів до влади в 1934р. Ільїн був звільнений з Російського Наукового Інституту. Через два роки послідувала заборона на його викладацьку діяльність, йому так само було заборонено друкувати свої роботи. Залишившись без засобів до існування, під загрозою арешту й ув'язнення в концтабір, Ільїн був змушений в 1938 р. емігрувати до Швейцарії. Останні роки він жив в Цоллікони, в передмісті Цюріха, писав філософські книги, виступав з лекціями і (анонімно) займався політичною публіцистикою. Тут були написані книги «Серце, що співає. Книга тихих споглядань», «Шлях до очевидності» і «Аксиоми релігійного досвіду». Часті хвороби виснажили його і 21 грудня 1954 р. Іван Олександрович Ільїн помер. Вдова і друзі зробили все, щоб його праці вийшли в світ. Ш. Барейсс поставила на його могилі в Цоллікони пам'ятник з епітафією, як з'ясувалося, складеною самим Ільїним:

Alles empfunden

So viel gelitten

In Liebe geschauet

Manches verschuldet

Und wenig verstanden

Danke Dir, ewige Güte!

Все пережито

Так багато страждань

Перед очима любові

Встають гріхи.

Збагнено мало.

Тобі вдячність, вічне благо.

3-го жовтня 2005 р. останки Івана Олександровича Ільїна і його дружини були перезаховані на кладовищі Донського монастиря в Москві.

Велика творча спадщина Ільїна нараховує більше 40 книг і брошур, декілька сотень статей, більше ста лекцій, величезну кількість листів, вірші, поеми, спогади, документи. Про свою книгу «Серце, що співає. Книга тихих споглядань» Ільїн писав: «Вона присвячена не богослов'ю, а тихому філософському богохваленню... Ця філософія проста, тиха... народжена головним органом Православного Християнства — серцем, яке споглядає».

Життя філософа було тернистим, але світлим. Його філософський шлях був важкий. Ільїн зносив удари долі стійко і подвижницьки, зберігаючи любов до батьківщини та віру в її відродження.

Використані джерела:

- Андроник (Трубачев А. С. ; игумен). Жизненный путь священника Павла Флоренского: к 135-летию со дня рождения [Электронный ресурс] / Игумен Андроник (Трубачев) // Свято-Троицкая Сергиева Лавра : веб-сайт. – Электрон. текст. данные. – 2017. – 22 января. – Режим доступа: <http://www.stsl.ru/news/all/zhiznennyy-put-svyashchennika-pavla-florenskogo>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 25.09.2017.
- Горян, О. Поющее сердце [Электронный ресурс] / Ольга Горян // Мой университет / Тихоокеанский гос. ун-т. – Электрон. текст. данные. – 2013. – № 3. – Режим доступа: <http://muniver.khstu.ru/knizhnyi-mir/2013/09/06/poyushee-serdce/> – Загл. с экрана. – Дата обращения: 25.09.2017.

- Иван Александрович Ильин (1883-1954) [Электронный ресурс] // Библиотекар.Ру : веб-сайт. – Электрон. текст. данные. – Режим доступа: <http://www.bibliotekar.ru/filosofia/92.htm>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 25.09.2017.
- Ильин, Иван Александрович [Электронный ресурс] // Википедия : свободная энциклопедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%BB%D1%8C%D0%B8%D0%BD,%D0%98%D0%B2%D0%B0%D0%BD_%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 25.09.2017.
- Лисица, Ю. Иван Ильин: поющее сердце [Электронный ресурс] / Юрий Лисица // Православие и Мир : веб-сайт. – Электрон. текст. данные. – 2013. – 9 апреля. – Режим доступа: <http://www.pravmir.ru/ivan-ilin-rovushhee-serdce/>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 25.09.2017.
- Павел Флоренский и Анна Гиацинтова [Электронный ресурс] // Радио Вера : веб-сайт. – Электрон. текст. данные. – Режим доступа: <https://radiovera.ru/pavel-florenskiy-i-anna-giatsintova.html>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 25.09.2017.
- Павло Олександрович Флоренський (1882-1937) [Електронний ресурс] // Бібліограф : веб-сайт. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://bibliograph.com.ua/filosofia/91.htm>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 25.09.2017.
- Павло Флоренський: біографія [Електронний ресурс] // FAQukr.ru : веб-сайт. – Електрон. текст. дані. – [2017]. – Режим доступу: <http://faqukr.ru/osvita/146856-pavlo-florenskij-biografija.html>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 25.09.2017.
- Флоренский, Павел Александрович [Электронный ресурс] // Википедия : свободная энциклопедия. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%BB%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9,%D0%9F%D0%B0%D0%B2>

%D0%B5%D0%BB_%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B
0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87. – Загл.
с екрана. – Дата обращения: 25.09.2017.

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!

Автор ідеї віртуальної виставки бібліотекар I категорії відділу СГЛ НТБ
Ершова М. В.